

Necâtî, Şemsî ve Mehmet Âkif Ersoy Üçgen Örnekleminde Tezkireler ile İzlenimci Bir Biyografiyi Karşılaştırma Denemesi*

*An Attempt to Compare Tezkires and an Impressionistic Biography in the
Triangle Sample of Necâtî, Şemsî and Mehmet Âkif Ersoy*

Ayşegül Ekici**

Öz

Kişilikleri ve yaptıkları işler ile toplumun önünde olan insanların yaşam öyküleri, her zaman dikkat çekmiş ve bunların kayıt altına alınması tarihe geçmelerini sağlarken kuşaklar boyu okuyuculara rol model oluşturmuştur. Tezkireler ilk defa Arap edebiyatında görülmekle birlikte klasik Türk edebiyatının gelişim sürecinde İran edebiyatından alınan türler içerisinde yer almaktadır. XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar gelişme gösteren tezkireler geçmişte ve günümüzde biyografik kaynak açısından önemini korumuştur. XIX. asırda toplumun düşünce anlayışındaki farklılaşmalarla birlikte sanat alanında da birtakım değişiklikler ortaya çıkmış ve Tanzimat Dönemi'nde edebiyatımıza yeni türlerle Batılı anlamda biyografi de girmiştir. Dolayısıyla tezkire geleneği, modern bir organizasyona dönüşmemiş yeni biyografi türü Batı'dan gelmiştir. Bu nedenle birbirine çok benzeyen bu türlerin benzeyen ve ayrılan yönlerinin ayırt edilmesi gerekir. Çalışmamızda tezkirelerden Necâtî'yi asıl, Şemsî'yi kontrol model; biyografiden ise Mehmet Âkif'i asıl model seçerek bir üçgenin uç noktalarını oluşturduk. Seçtiğimiz örneklemelerin yaşam öykülerini karşılaştırma metoduyla iki benzer türün benzeyen ve ayrılan yönlerini tespit etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Tezkire, biyografi, Necâtî, Şemsî, Mehmet Âkif Ersoy

Abstract

The life stories of people who are prominent in society with their personalities and works have always attracted attention and recording them ensures that they go down in history and has been a role model for generations of readers. Although tazkirahs were first seen in Arabic literature, they are among the genres influenced by Iranian literature during the development of Classical Turkish Literature. The tazkirahs, showed great development from the 16th Century to the 19th century in Ottoman. With the changes in society's intellectual understanding in the 19th Century, some alterations in art also emerged. During the Tanzimat Period, biography entered our literature along with new genres. In this case, the tazkirah tradition has not transformed into a modern organization. Rather, new biography has come to us entirely from the West. Therefore, it is necessary to distinguish the similarities and differences between these closely related genres. In our study, we created the end points of a triangle by choosing Necati as main and Şemsî as the control model from the anthologies and Mehmet Âkif as the main model from the biography. We tried to

* Geliş Tarihi: 24.03.2025 / Kabul Tarihi: 30.10.2025

** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, aysegulaytekinckici@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7661-7661-0994

*** Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Ekici, A. (2026). Necâtî, Şemsî ve Mehmet Âkif Ersoy üçgen örnekleminde tezkireler ile izlenimci bir biyografiyi karşılaştırma denemesi. TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi. 46, 11-38. <https://doi.org/10.64985/tybakademi.1664904>

determine the similar and different aspects of the two similar types by comparing the life stories of the samples we selected.

Keywords: *Tazkirah, biography, Necâtî, Şemsî, Mehmet Âkif Ersoy*

Extended Abstract

Biographies started with the narration of Prophet Muhammad's life and battels in Islamic history, known as *siyar*, has been fundamental to the science of biography. In early times, it was about people of certain professions, but after the influence of the Herat school, biography found its true identity in the 16th century and became an important source for learning the lives of poets and understanding history.

Although *tezki*res were first seen in Arabic literature, they are among the genres influenced by Iranian literature in the development process of Classical Turkish Literature. In Ottoman culture, the first thing that comes to mind about *tezki*res is that they are works containing poet biographies. *Tezki*res, which showed a great development from the 16th century to the 19th century, have maintained their importance in the past and today, especially in terms of being a biographical source. In the 19th century, along with the changes in the society's understanding of thought, some alterations emerged in the field of art, and biography was introduced to our literature along with new genres in the Tanzimat Period. In this case, the tradition of *tezki*re did not turn into a modern organisation, but new biography came to us entirely from the West. For this reason, it is necessary to distinguish the similarities and differences between these very similar genres.

In our study, we have selected one main and one control model from *tezki*res and one main model from impressionistic biography and formed the endpoints of a triangle. We determined the similar and different aspects of two similar genres by comparing the life stories of the samples we selected.

The *tezki*res, which showed a great development in the 16th century, could not show a different development in the 17th century, except for a few anthologised ones, and were the continuation of the previous century. For this reason, two poets from the 16th century were selected for the comparison of *tezki*re and impressionistic biography in our study, as well as the fact that *Sehî* anthology was the first in the Anatolian field, set an example for some other anthologies and had a simple style; Latîf's *Tezkiretü's-Şu'arâ* and *Tabsiratü'n-Nüzemâ* were important because their provisions were sound and they maintained their pioneering quality. *Meşâirü's- Şu'arâ* is one of the most important biographical sources in Turkish literature. The reason for choosing this anthology as a sample is that Âşık Çelebi used anecdotes and sources.

During the Tanzimat Period, new biography took its place in our literature along with new genres. The biography of Mehmet Âkif Ersoy, who lived in the past century, was referred as an example of impressionistic biography. One of the reasons for this is that most of the writers of *tezki*re are poets, and Mehmet Âkif's biography was written by Mithat Cemal Kuntay, a poet like himself. We showed the comparisons in a table in order to present them more objectively and concretely.

A realistic perspective was used in the examined works. *Sehî* Bey used the observer and dominant perspective methods while narrating *Necâtî*. In the dominant perspective the narrator knows the past and personality traits of the narrated person. *Necâtî* was narrated by someone who knew his feelings, thoughts and even what he felt, his student. Latîf used the observer perspective more in *Şemsî*'s narration. He did not mention the poet's inner world and the beginning of his life, but only included information that could be observed. In *Necâtî*'s narration, Âşık Çelebi expressed what he had heard, as well as reliable sources, and used anecdotes.

In both tezkires and biographies, the person is introduced. Name, pseudonym, nickname, etc. are included. While this information is given in an order according to a certain systematics in tezkires, it is expressed in anecdotes in new biographies.

There is not much information about a person's birth in tezkires. The person's subsequently earned fame plays a significant role in this. New biographies, on the other hand, contain information about both birth and death. In both tezkires and new biographies, kinship is considered important. Especially if the person comes from an influential family, it is definitely mentioned.

The socio-economic status of the person is mentioned in tezkires and new biographies. The person's level of education, the schools he attended, the courses he took and his teachers are mentioned. A person's profession, job, promotion or dismissal are considered important. Their achievements are mentioned. Especially in tezkires, if the person is close to the court, his economic situation is prosperous. In new biographies, if there is an inheritance, there is an improvement in the economic status of the person. Unlike tezkires, they are described in a more comprehensive and anecdotal manner.

Physical appearance plays an important role in both tezkires and new biographies. It is also possible to come across information about the personality in both. In both genres, there is information about the religious belief of the person. The sect to which they belonged plays an important role in the tezkires, but is described more comprehensively in new biographies.

In both genres, there is information about the artist's personality and foreign languages he knows. The poet's environment and the people he influenced and was influenced by are included. In both tezkires and new biographies, comments on the works of the person are found. In tezkires, the poet himself does not comment on art, but in new biographies, the poet can comment on art.

As a result of all these comparisons, it is understood that tezkires and new biographies are quite close to each other. However, there is a big difference in terms of referencing it is seen that Âşık Çelebi consulted sources and made use of anecdotes, while the new biographer acts more objectively, while the anecdote writer presents the information as his own. However, the poet narrated in the new biography is discussed more comprehensively. In addition, the expressions in the anecdotes are stereotyped, while in the new biography they are specific to the narrator.

1. Giriş

Tezkire “zıkr” kökünden türemiş olup “*hatırlamaya vesile olan şey*” anlamına gelmektedir. “Aynı şehir, kaza ve beldede bulunan resmî daireler veya şahıslar arasındaki haberleşmeyi temin eden belge, Dîvân-ı hümayun kâtiplerine reisü'l-küttâb tarafından verilen kimlik belgesi, şairlerin biyografilerinden bahseden eserler, esnafa ve halka verilen resmî kâğıtlar” gibi anlamlar ihtiva etmektedir (Yılmaz, 2017, 651). Bu tanımlardan tezkirelerin insan hayatıyla alakalı olduğu anlaşılmakta olup özellikle Türk edebiyatı açısından biyografi anlamı ağır basmaktadır.

Biyografinin kökleri ilk insana kadar uzanır. Adem ile Havva'nın yaratılışından itibaren insan hayatı hep merak edilmiş ve yaşam öyküleri günümüze kadar zikredilmiştir. Hatta bu anlatılar sözlü varyantlarla kalmayıp zamanla tarih kitaplarına da geçmiştir. Tarihî olayların gelişimi sürecinde birinci derecede rol oynayan bireylerin yaşam öykülerine yer verilmesindeki amaç hem onları unutulmaktan kurtarmak hem de olayların

anlatımıyla yeni neslin bundan ders çıkarmasını sağlamaktır. Bu amaca hizmet eden tarih bilimi dolayısıyla biyografi açısından tezkirecilere kaynak olmuştur.

Hız. Peygamber zamanında onun gazalarına ait hadislerin toplanması ve bir hadisin nakledilişı üzerine zikredilen biyografik veriler onun doğruluğunun senedi olmuştur ve tarihçiler bu alanı genişletmişlerdir. Hadisten doğan tarih ilmi kendine has ananevî takdim tarzını koruyarak dilciler tarafından toplanmış tarihi malzemeye yaklaşmıştır. Hız. Peygamber'in hayatının emsal gösterilmesi ve İslâm Tarihi'nin önemli bir dalı olan siyerde Hız. Peygamber'in yaşamı ve savaşlarının anlatılması biyografi bilimine kaynaklık etmiştir. Ayrıca Arap geleneğindeki soy soplâ övünme alışkanlığı nedeniyle biyografi, İslam tarihçiliğinde oldukça önemli olmuştur (Hamilton, 1991, s.128; İsen, 2010, s. 4). Kılıç (2007, s. 543) tezkire türünün kökeninin Arap edebiyatında biyografilerin toplandığı tabakat kitaplarına dayandırılabilceğini belirtmiştir. Başlangıçta aynı soydan kimselerin hâl tercümelerini toplayan bu eserler daha sonra da aynı devirde yaşayan veya belli bir sahada şöhret bulan önemli kişilerin hâl tercümelerini içeren eserler için kullanılmıştır.

Hadis bilginlerinin vazifelerini resmî görevliler aldıktan sonra biyografi serbest tarihçilere geçmiştir. Biyografi, siyasî tarihin hanedanlığa ait yıllıklara dönüştürülmesiyle bilgin ve muhaddislerin itibarında daha da önem kazanmıştır. Onlar dünyevî bir siyasî yapı yerine ulemânın ve peygamberlerin varislerinin hayatlarını anlatmayı gerçek tarihçilik olarak kabul etmişlerdir. Bu sebeple de daha çok bir sınıfın mensuplarını bir araya getiren eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Ebu Nuaym-i İsfahânî'nin *Hilyetü'l Evliyâ'sı* bunlardandır (Hamilton, 1991, s.138; İsen, 2010, s. 5). Zamanla bu çalışmalar şairleri, dil bilimcileri, hekimleri ve diğer meslek gruplarını da kapsamıştır. Şiir alanında bunların ilki Muhammed b. Sallam el-Cumâhî'nin *Tabakatü's-Şuarâ'sıdır* (İsen, 2010, s. 5).

Osmanlı kültüründe tezkire denildiğinde ilk olarak şair biyografilerini içeren eserler akla gelmektedir. İlk defa Arap edebiyatında görülmekle birlikte klasik Türk edebiyatının gelişim sürecinde İran edebiyatından etkilenilerek alınan türler içerisinde yer almaktadır. Tezkire yazma geleneği Anadolu'da başlamadan önce şair biyografilerine tarih kitaplarında rastlanılmıştır. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Künhül-Abbâr'ı* bu eserlerdendir (İsen, 1994, s. 5). Müstakil biyografi kitabı olarak kaleme alınan ilk örnek, Lamiî'nin *Nefehâtü'l-ünsünün* tercüme ve zeylini ihtiva eden *Fütûhu'l-mücâhidîn li Tervâhi Kulübül-müşâhidîn* adlı eseridir (İsen, 2010, s. 355).

Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisü'n-nefâ'is'i* Türk edebiyatında ilk tezkire olarak kabul edilmiştir (Levend, 1988, s. 256). Osmanlı sahasında ise ilk tezkirenin XVI. yüzyılda Sehî Bey tarafından kaleme alınan *Heşt Behişt* olduğu düşünülmektedir. Herat ekolünün izlerinin görülmesi ve *Mecâlisü'n Nefâ'is'i* model alması yanında kendine özgü kurallar silsilesi geliştirerek geçiş örneğini oluşturur (Uzun, 2012, s. 70). Başlangıçta tezkirecilikte özellikle Herat ekolünden büyük oranda etkilenmeler olsa

da Sehî'den sonra kaleme alınan eserler taklit olmayıp kendi alanında özgün eserlerdir. Heşt Behiş'ten sonra *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıra-i Nuzemâ* diğer ismiyle *Latîfî Tezkiresi* farklı olarak tabakalar sistemine göre değil daha kullanışlı bir metod olan alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir. Çınarcı (2014, s. 518) Latîfî'nin tezkiresinde gösterdiği kaynaklarla hem iyi bir okuyucu ve araştırmacı hem de iyi bir eleştirmen olduğunu vurgulamıştır. Bu devirde *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, Âşık Çelebi tarafından kaleme alınmış olup devrinin en kapsamlı tezkiresidir. Kılıç'ın (2010, s. 42) ifade ettiği üzere Âşık Çelebi, XVI. yüzyılda nesir alanında bir çığır açmıştır. *Hasan Çelebi Tezkiresi* ve *Beyânî Tezkiresi* de yine bu yüzyılda kaleme alınan tezkirelerdendir.

XVII. yüzyılda Mehmet Riyâzî tarafından kaleme alınan *Riyâzü's-Şu'arâ*, *Rıza Tezkiresi* yle birlikte XVI. yüzyılın şairler hakkında geniş bilgi verip eserlerinden çok fazla örnek vermeyen biyografi ağırlıklı tezkireleri ile XVII. yüzyılın genellikle antoloji nitelikli eserleri arasında geçiş eseridir. Kafzâde Fâizî'nin *Zübdetü'l-Eşâr*'ı antoloji niteliğindeki ilk eserdir (İsen vd., 2011, s. 85, 89). *Tezkire-i Şu'arâ*, Rızâ tarafından kaleme alınmış olup Hasan Çelebi tezkiresinin beş yıl arayla zeyli sayılmaktadır (İsen vd., 2011, s. 93). Güftî'nin *Teşrifatü's-Şu'arâ*sı Türk edebiyatında nazımla kaleme alınmış müstakil ilk ve tek tezkiredir (İsen vd., 2011, s. 100). Bu yüzyılda birkaç antoloji niteliğinde olanlar dışında tezkirecilik anlayışının çok da değişmediği görülmektedir.

XVIII. yüzyılda tezkireciliğin bir önceki yüzyıla göre gelişme gösterdiği görülmektedir. Mustafa Safâyî ve Sâlim tezkireleri sanatkârane bir üslupla yazılmış olup şairler hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Mustafa Safvet, Mucib ve Râmiz de bu yüzyılda tezkire yazarlarındandır. Tezkireleri bazı eksikliklerine rağmen önemli kaynak durumundadır. Âkif, *Mir'ât-ı Şi'r*'inde Enderun'da yetişen şairler hakkında kısa bilgi vermiştir. Bursalı Belîğ'in *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdeti'l-Eşâr*'ı ve Silahdarzâde Mehmed Emin'in tezkiresi antoloji niteliği taşımaktadır. Esrar Dede'nin yazmış olduğu *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'si ilk zümre tezkiresi olması açısından önemlidir (Horata, 2015, s. 185).

XIX. yüzyıla gelindiğinde tezkireler daha öncekilere göre nitelik bakımından zayıf kalmaktadır. Ağâh Sırrı Levend (1988, s. 254) Fatin'in Hatimetü'l-Eşâr'ı ile tezkireler devrinin kapandığını ifade eder. Bununla beraber yakın zamana gelinceye dek bu yolda *Kafile-i Şuara*, *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ Tuhfe-i Naili ve Son Asır Türk Şairleri* gibi biyografik eserlerin tezkireler listesine alınabileceğini belirtmiştir.

Tezkireler genellikle zeyl geleneğine göre yazılmıştır. XVI. yüzyıldan sonraki tezkire yazarları kendi eserinden önceki tezkirenin bitiş tarihini, başlangıç noktası kabul etmişlerdir. Macit'in (2011, s. 485) belirttiği üzere bu gelenek XX. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür. Bununla beraber XIX. yüzyıldan itibaren oluşturulan tezkire niteliğindeki eserlerde modern anlamdaki biyografi geleneğinin ve edebiyat tarihi anlayışının izleri görülmektedir.

XIX. asırda Osmanlı Devleti'nin toprak kayıpları neticesinde askerî ve siyasî alanlardaki ıslahat çalışmalarının izleri çok geçmeden sosyal hayata da yansımış ve

toplum zihniyetindeki farklılaşmalarla birlikte sanat alanında da birtakım değişiklikler görülmüştür. Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde toplumun değişmesini ve sanatta yeni türlerin doğuşunu şu şekilde ifade etmiştir:

“...Bununla beraber iyi dikkat edilecek olursa pek az devir, bu yarım asır kadar gelecek ihtimallere açık ve onlarla zengindir. Sanki zorladığı bütün kapıları kendisine kapalı bulan insan yavaş yavaş kendi içinde değişimin imkânlarını aramaktadır. Bu her şeyden evvel, ne şekilde olursa olsun, ferdin doğuşudur... Bu demektir ki eski tertip bir yandan çözülürken öbür yandan yenisi hızlanır. Şiir ve edebiyatta yeninin böyle hazırlanışı siyasette olduğu kadar keskin çizgilerle görülmez. Sanat cemiyetin ifadesidir; büyük manasında onu uzaktan veya yakından daima takip eder, fakat her zaman aynı kıymetleri aksettirmedeği gibi, aynı sarahatle de konuşmaz. İlk dikkat edilecek şey nev'ilerin arasındaki yer ve mahiyet değiştirmesidir ki, hakikatte değerlere ait bir yer değiştirme saymak çok mümkündür...” (Tanpınar, 1998, s. 79).

Tanzimat Dönemi'nde edebiyatımıza roman, hikâye, makale, eleştiri ve biyografi gibi yeni türler girmeye başlamıştır. Bu dönem öncesinde her ne kadar bu türlerin muadilleri olsa da modern tarzda özellikle bu dönemde varlık göstermişlerdir. Tahkiyeli anlatım olarak bilinen destanların, masalların ve mesnevîlerin yerini hikâyeler ve romanlar alırken tezkirelerin yerini de yeni biyografiler almıştır. Modern biyografinin tamamen Batı'dan geldiğini İsen şu şekilde açıklamıştır:

“...Selçuklu'dan alınan mimarî gelenek nasıl geliştirilerek mükemmel bir çerçeveye oturtulduysa benzer şekilde şairler tezkiresi geleneği de yüzyıllar içinde mükemmele doğru bir gelişme göstermiştir. Kuşkusuz tezkirelerde verilen bilgiler bugünkü biyografi ölçülerine göre eksiktir. Ama Batı ülkeleriyle mukayese edildiğinde bu anlayış kendi çağının çok önündedir. Bu önemli özelliklerine rağmen tezkire birikimi, başka benzer birikimler gibi çağdaş bir organizasyona dönüşmemiş ve çağdaş biyografi bize tamamen Batı'dan gelmiştir...” (İsen, 2010, s. 33).

Ayrıca İsen (2010, s. 33) bunun tek istisnasının Behçet Necatigil'in *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* adlı çalışmasının olduğunu belirtir. Bunda Necatigil'in gençliğinde klasik biyografi ile yakından ilgilenmesinin etkisi söz konusudur. Macit (2011, s. 484) ise biyografinin diğer bazı türlerle beraber Batı'dan geçtiğini belirtmiştir. Kişilikleri ve ortaya koydukları eserleriyle toplumun önünde olan ve onun önünde yürüyen kişilerin yaşam öyküleri her zaman merak edilmiştir. Biyografi yazarı işte bu önemli kişiyi anlamak için onun yaşamını kaleme alır. “Böylece aslında bir benlik modeli oluşturur. Biyografi ötekine yolculuktur.” Biyografi yazarının ortaya koyacağı eserle okuyucunun sağlayacağı fayda, model alma açısından tartışılmaz.

Tezkirelerle yeni biyografi türlerinden olan izlenimci biyografiyi mukayese edeceğimiz bu çalışmamızda tezkire türünün XVI. yüzyılda gelişme göstermesi göz önünde tutularak

tezkire örneklemelerini, bu yüzyılda kaleme alınan *Heşt-Behişt*'ten, *Latîfî Tezkiresi*'nden ve *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'dan seçtik. Yaşadığı dönemde ünlü bir şair olması ve daha sonraki dönemlerde de izlerinin görülmesi nedeniyle Necâtî'yi (ö. 914/1509); buna mukabil çalışmamıza objektiflik kazandırmak ve ikinci bir şairle kontrol oluşturmak için isimce çok duyulmamış ancak Necâtî'yle aynı yüzyılda yaşamış olan (15. yüzyıl) Şemsî'yi (ö. 897/1491-92) incelemeye dahil ettik. Yeni biyografiye örnek olması açısından da yine ünlü bir şair olan İstiklal Marşımızın şairi Mehmet Âkif Ersoy'u (ö. 1936) tercih ettik. Mehmet Âkif de döneminde ünlü bir şair olduğu gibi izleri günümüze kadar yansımıştır ve biyografisi de yine kendi gibi şair olan Mithat Cemal Kuntay tarafından kaleme alınmıştır. Karşılaştırmaları daha nesnel ve somut olarak sunabilmek için tablo hâlinde gösterdik.

2. Tezkire ve İzlenimci Biyografi Karşılaştırması

Giriş bölümünde tezkirelerden genel olarak bahsedildiği için tekrar bu başlık altında çalışmamıza esas olan tezkireler hakkında açıklama yapılmayacaktır. Ancak bu örneklemeleri seçme nedenimiz daha önce bahsettiğimiz üzere tezkirelerin XVI. yüzyılda gelişme göstermesi ve örneklem tezkirelerin bu yüzyılda oluşturulması yanında *Sehî Tezkiresi*'nin Anadolu sahasında ilk olması, diğer bazı tezkirelere örnek teşkil etmesi ve sade bir üsluba sahip olması; Latîfî'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ* adlı eseri hükümlerinin sağlam olması ve öncü niteliğini koruması nedeniyle önemli olmuştur. *Meşâ'irü's-Şu'arâ* ise Türk edebiyatındaki en önemli biyografik kaynaklardan biridir. Bu tezkireyi özellikle örneklem olarak seçmemizin nedeni Âşık Çelebi'nin anekdotlara ve kaynaklara başvurmuş olmasıdır.

Tezkireler, gelenekçi bir anlayışın ürünü olduğu için içerik bakımından olduğu kadar biçimsel olarak da belli kurallara sahiptir. Şairler hakkında bilgi verilirken belli bir sistem söz konusudur. Bu sistem içinde mahlas, isim, memleket, akrabalık, tahsil, meslek, şahsiyet, beceriler, sosyal muhit, hayatından kesit, eser, anekdotlar, değerlendirme, örnekler ve ölüm yer alır. Her madde başında da bu başlıkların içeriğini dolduracak bilgi bulunmayabilir. Bu başlıklar altında verilen bilgilerin sunumunda ayrıntılar olabilir. Ancak genel çerçeve bu şekildedir (Macit, 2011, s. 485). Macit'in vurguladığı bu genel çerçeve içerisinde örneklendirmeleri şu şekilde oluşturduk:

Tablo 1: Kimliğe dair bilgiler (isim-unvan-lakap-mahlas)¹.

Kişi	İsim	Unvan	Lakap	Mahlas
Necâtî	İsa (İsen, 1998; İsen, 1999; Kılıç, 2018). Nuh (Canım, 2018, s. 325).	Osmanlı Ülkesinin Hüsvrevi (İsen, 1998, s.145). Osmanlı ülkesinin Firdevsî-i Tütisi, Şairler sultanı (İsen, 1999, s. 322)	Abdullahoğlu (İsen, 1999, s. 321).	Necâtî (İsen, 1998; İsen, 1999; Kılıç, 2018)

¹ Tablolarda (Yıldız, 2011, 640-661) örnek alınmıştır.

Şemsî	X	X	X	Cenderezizâde (İsen, 1999, s. 424; Canım, 2018, s. 298)
M. Âkif Ersoy	Mehmet Âkif Efendi (Kuntay, 2013, s. 162).	Paşazâdem (sadece annesi Emine Şerife Hanım bu ünvanla hitap ediyor oğluna) (Kuntay, 2013, s. 162).	X	Ragîf (babası Tahir Efendi, Ragîf adını takıyor; çünkü ebced hesabıyla Âkif'in doğum tarihi olan 1290 ediyor. İnsanlar Ragîf'i Âkif'in yanlış telaffuzu zannederek Âkif'e çeviriyorlar) (Kuntay, 2013, s. 162).

Biyografilerin amacı öncelikle kişiyi tanıtmak olduğu için kimliğe dair bilgiler mutlaka yer almaktadır, ancak yazılış geleneğine göre farklılıklar gösterebilir. Tezkirelerde bu tanıtım belli bir sırayı takip etmektedir. O dönemlerde insanlar daha çok mahlaslarıyla tanındığı için önce mahlas verilir. Mahlasın ardından şairin ismi, varsa unvan ve lakaplarından bahsedilir. Bazen de bu başlıkların altı doldurulamamaktadır (Yıldız, 2011, s. 640). Necâtî'nin ve Şemsî'nin ismi ve mahlası Heşt Behişt'te (1998, s. 95, 44) ve Latîfî tezkiresinde (2000, s. 501, 298) aynı şekilde geçmektedir. Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da Şemsî maddesine yer vermemiştir, ancak Necâtî'den kapsamlı bir şekilde bahseder. Onun için: “Hak budur ki Rum'da melikü's-şu'arâdur. Necâtî-i merhûm husrev-i şu'arâ-yı Rûm'dur diyü Monla İdris'ün *Tevârih Âl-i Osmân*'ında merkûmdur” demiştir (Kılıç, 2018, s. 362). Necâtî'nin Rum'un şairler padişahı olmasını Molla İdris'in *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ını² kaynak göstererek açıklamıştır.

Mehmet Âkif'te ise lakap hariç isim, unvan, mahlas verilmiştir. Ancak bu tanıtım bilgileri verilirken tezkirelerde olduğu gibi belli bir sıra dâhilinde değil de okuyucuya anekdotlar içinde anlatılmıştır. Âkif'e babası tarafından hangi ismin verildiği sonra bu ismin nasıl mahlasa dönüştüğü uzun uzun anlatılmıştır. Tezkirelerde olduğu gibi biyografide de mahlas ve unvan önemli başlıklardandır.

Tablo 2: Doğum tarihi ve doğumuna dair rivayetler.

Kişi	Doğumu	Doğum Tarihi	Doğumuna Dair Rivayetler
Necâtî	X	X	X
Şemsî	X	X	X
M. Âkif Ersoy	X	1290 (Kuntay, 2013, s. 162).	Peygamber'in yaşında ölen Âkif'in dünyaya gelmesine sebep bir din vakasıdır. Annesi Şerife Hanım'la Tahir Efendi bir hac vesilesiyle evlenmişlerdir (Kuntay, 2013, s. 162).

2 Bu eser, İdris-i Bitlisi'nin (ö. 926/1520) II. Bayezid'in emriyle yazdığı *Heşt-Behişt* isimli Farsça Osmanlı tarihidir. Bk. Abdülkadir Özcan (2000). İdris-i Bitlisi, *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 21, s. 485-488). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 487.

Biyografik eserlerde kişinin yaşamıyla beraber doğum ve ölümü de son derece önemlidir. Ancak bir kişinin sonradan ün kazanması düşünülürse o kişinin doğumuyla ilgili bilgilere ulaşmak mümkün olmayabilir. Bu sebepten dolayı genellikle tezkirelerde doğumla ilgili bilgiler yer almaz (Yıldız, 2010, s. 641). Necâtî ve Şemsî'nin de doğumuyla ilgili bilgilere rastlanılmamıştır. Âkîf'in biyografisinde ise hem doğum hem de ölüm tarihleri verilmiştir. Tezkirelerde genellikle ölüm tarihi ve ölümüyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Âşık Çelebi (Kılıç, 2018, s. 364) tezkiresinde: “Merhûm sene erba‘a ve aşr ve tis‘ami’de haste olup çünkü felek anı müşerref-i şeref-i ihtizâr eyler, ogulların ve güyegüsün ve havassın izhâr eyler... Size ve şî‘re vedâ’umdur diyü vedâ eyler. Andan istigfâr u tehlîl ile dünyâdan inkîtâ eyler.” şeklinde ölümü anekdotla ve ölüm tarihi ile birlikte verilmiştir. Ayrıca Âşık Paşa Sehî Bey’in: “Gitti Necâtî hây” diyerek Necâtî’nin ölümüne tarih düşürdüğünü açıklamıştır.

Tablo 3: Mekân (doğum yeri-yaşadığı şehir-öldüğü yer).

Kişi	Doğum yeri	Oturduğu Yer	Bulunduğu/ Yaşadığı Şehirler	Seyahat Ettiği Şehirler	Öldüğü Yer
Necâtî	Edirne (İsen, 1998, s. 144; İsen, 1999, s. 321; Kılıç, 2018, s. 362).	İstanbul Vefâ Semti Padişaha sadakatinden ve dostluğundan ayda bin akçe belirler ve bununla yetinirler ve Şeyh Vefâ meydanının altında kabri olan zaviye yakınlarında bir ev edinip zamanının çoğunu burada geçirir (İsen, 1998, s. 144).	Edirne Kastamonu İstanbul Karaman (İsen, 1999, s. 321; Kılıç, 2018, 362).	X	İstanbul Mezarı Şeyh Vefâ Tekkesi yakınındadır (İsen, 1998, s. 144).
Şemsî	Kastamonu	X	X	Hint, Hoten, Aden, Yemen (İsen, 1999, 424).	X

M. Âkif Ersoy	İstanbul Sarıgözel Sarı Nasuh Mahallesi 12 numaralı ev. Âkif kızkardeşi ile bu evde doğmuş (Kuntay, 2013, s. 163).	Fatih civarında Sarıgözel'de Sarı Nasuh Mahallesi, 12 numaralı ev/ Kendi meskenleri, bu evi ilk annesi almış fakat ev 1305 yangınında harap oluyor, Prizlinli Hoca Efendi tarafından tamir ettiriliyor (Kuntay, 2013, s. 163). Beylerbeyi Ankara/ Taceddin Dergahı Mısır/ Prens'in kasrı ve ailesiyle gittiği zaman Halvan, İbrahim Paşa Sokağı, 46 numaralı ev (Kuntay, 2013).	İstanbul Ankara Mısır (Kuntay, 2013).	Çatalca/ Arkadaşı Hasan'la gidiyor. Bursa, Edirne, Şam, Halep, Adana, Mısır, Berlin, Halep, Mekke, Antakya Cebel-i Lübnan/ Hindistan ve İspanya seyahatlerini de hayal ediyor, ancak gerçekleşmiyor (Kuntay, 2013).	İstanbul Mısır Apatmanı/ Tabutu Kâbe örtüsüne ve al sancağa sarılıyor, üniversite öğrencileri tarafından taşınıyor ve İstiklal Marşı ile gömülüyor. "Şu toprak yığını ihtiyarlığında Burhaniye'nin Pelid köyüne çekilecek ve denize bakan bir evde oturacaktı." (Kuntay, 2013, s. 158). Âkif, Edirnekapı Mezarlığında sevdiği arkadaşı Naim'in yanında yatıyor. Fuat Şemsi, Naim'in yanına koyduruyor (Kuntay, 2013, s. 118).
----------------------	--	--	---------------------------------------	---	---

Mekân, biyografisi verilen kişinin hayatının geçtiği yerlerdir. Kişi nerede doğdu, nerede yaşadı, nerelere seyahat etti gibi sorular kişiyi tanımak ve anlatıyı realist bir zemine oturtmak açısından önemlidir. Tezkirelerde mekân isimlerine önem verilirken bu yerler sadece isim olarak verilmekte herhangi bir tanıtım ve betimleme yoluna gidilmemektedir. Necâtî'nin ve Şemsi'nin doğum yerleri verilmiş, ancak Şemsi'nin ölüm yeri söylenmemiştir. Necâtî'nin yaşadığı semt ve şehirler; Şemsi'nin ise seyahat ettiği şehirler açıklanmıştır.

Âkif'in yaşamında, yer isimleri diğer iki şaire göre çok daha fazladır. Doğum yeri, yaşadığı yer, mahalle, seyahat ettiği yerler ve öldüğü mekân hepsi tek tek verilmiştir.

Tablo 4: Soy (Aile-sülale-akrabalık).

Kişi	Babası	Annesi	Akrabalık İlişkileri
Necâtî	X	Edirneli yaşlı bir kadın (öz değil) (Kılıç, 2018, s. 362).	X
Şemsi	X	X	X

M. Âkif Ersoy	Hoca Tahir Efendi, Dersiam İpekli Tahir Efendi, babası İpek köylülerinden Nureddin Ağa gençliğinde güreşirmiş/ Fatih'te iki Dersiam Tahir Efendi var ancak Âkif'in babası temizlik konusunda titiz olduğu için Temiz Tahir Efendi diye ayrılıyor. "Dersiam" kelimesinin hilâfına küçük sakallı. Eğitimde dayağa karşı ancak erkek çocuğuna karşı daha sert. Medreseden eğitim almış, sarıklı, hoca. Tersanede Buhârî okumuş. Tahir Efendi, Âkif, idadiden çıkacağı yıl 55 yaşında boğaz vereminden ölüyor (Kuntay, 2013).	Emine Şerife Hanım/ babası Buharalıdır. Buhara'dan hacca giderken Amasya'da ölüyor; orada bulunan Şirvanî Rüştü Efendi, Emine Şerife Hanım'ı yanına alıyor İstanbul'a getirip konağında biriyle evlendiriyor, bir süre sonra bu zat ölünce dul kalan Emine Şerife Hanım, İpekli Tahir Efendi'ye varıyor. (Kuntay, 2013).	Âkif'in amcası İpekli'de oturuyor. Âkif amcasının oğlunu okutmak için İstanbul'a getiriyor (Kuntay, 2013).
----------------------	---	--	--

Tezkirelerde akrabalık ilişkilerine önem verilmektedir. Nasıl bir aileden geldiği babasının kim olduğu belirtilir. Nüfuzlu olup olmamalarına önem verilir. Bununla beraber bu bilgilerin verilmediği kişilere de rastlanır. Âşık Çelebi, Necâtî'nin Edirne'den bir karıcığın kölesi ve oğulluğu olduğunu, onun tarafından terbiye edildiğini ve eğitim aldırıldığını belirtmiştir (Kılıç, 2018, s. 362). Şemsî maddesi Âşık Çelebi'de geçmemektedir. Sehî Bey ve Latîfî'de Necâtî ve Şemsî maddesi vardır ancak anne, baba ve akrabalık ilişkileriyle ilgili bilgilere rastlanmamıştır. Bunun nedeni Sehî Bey ve Latîfî kaynaklara ulaşamamış olabilir veya bu şairler çok sonra ün yapmış olabilirler.

Âkif'in biyografisinde ise annesi, babası tek tek anekdotlarla anlatılmış akrabalık ilişkileri de yine anekdotlar içerisinde değinilmiştir.

Biyografinin tezkirelerden bu konudaki en önemli farkı anneye ilgili bilgilere kapsamlı olarak yer vermesidir; çünkü tezkirelerde anneye ve kardeşle ilgili bilgiye pek rastlanmamaktadır (Tolasa, 2002, s. 42).

Tablo 5: Evlilik (kiminle evlendiği).

Kişi	Evlendiği Kişi	Karakter Özelliği	Boşanma Sebebi, İkinci Evliliği ve Boşanma Gerekçesi	Çocuk Durumu
Necâtî	X	X	X	Oğulları olmuştur ama hiçbirisi ömürden behremend olmamıştır, kendisinden önce vefat etmişlerdir. Oğullarından birisi Hüseyin Çelebi'dir. Kızı Ümmü'l-veled-zâde ünlü âlim Abdülaziz Çelebi ile evleniyor. Necâtî'nin mülazımlarındandır. Ancak çocukları olmuyor (Kılıç, 2018, s. 364).
Şemsî	X	X	X	X

M. Âkif Ersoy	Kaynakta evliliğinden ve eşinden bahsedilmemiştir.	X	X	Kaynakta, Âkif hastalandığı zaman kendi ağzından üç kızının olduğunu ve onların kendisine bakabileceklerini ifade ediyor ancak sadece Feride ve Cemile'nin bir de Emin ve Âsım ismindeki oğullarının adı geçiyor. Mısır'dan kızı Feride'ye mektup yazıyor ve çok üşüdüğünü paltoyu üzerinden çıkarmadığını ifade ediyor. Cemile'yi babası Mısır'da Millet gazetesinin muharriri Ömer Rıza'ya veriyor. Âsım'a, Nazif'e yazı beğendirmenin zor olduğunu söylüyor (Kuntay, 2013).
----------------------	--	---	---	--

Evlilik kişinin yaşamının önemli bir kesitini oluşturduğu için biyografik eserlerde önemsenir. Evlilik ve eş konusuna ne derece yer verileceği biyografik eserin kaleme alındığı döneme göre farklılık gösterebilir, ancak evlilik ve eş konusuna tezkirelerde pek değinilmez. Kişinin evlendiği nüfuzlu biriye ancak o zaman değinilir (Yıldız, 2011, s. 645). Necâtî ve Şemsi örneklerinde de evlilik ve eşle ilgili bilgilere rastlanmamıştır. Âşık Çelebi'de (Kılıç, 2018, s. 363, 364) Necâtî'nin çocukları hakkında kısa bilgi verilmiştir.

Biyografilerde ise evlilikle ilgili bilgiler önemli yer tutar. Ancak istisna olarak Âkif'in biyografisinde eşinden ve evliliğinden bahsedilmemiştir. Belki de iki cilt düşünülen bu eserin ikinci cildinde anlatılacaktır, fakat çocuklarından anekdotlarla bahsedilmiştir.

Tablo 6: Ölümünlerine dair kayıtlar.

Kişi	Ölüm	Suikast Planları	Ölüm Şekli
Necâtî	Ölüm tarihine ilişkin Sehî Bey: "Gitdi Necâtî Hay" sözüyle tarih düşürüyor (İsen, 1998, s. 145; Kılıç, 2018, s. 365). Latifi, Necâtî'nin ölüm yılını: "Hicretü'n tokuz yüz on dördünde idi ki murg-ı rûhî kafes-i tenden uçurdılar" açıklamasıyla doğrudan vermiştir (Canım, 2018, s. 508).	X	Hasta olur çünkü felek onu can çekişmenin şerefiyle şerefleştirmiştir (Kılıç, 2018, 364).
Şemsi	X	X	X
M. Âkif Ersoy	Kaynakta ölüm tarihi kesin olarak verilmiyor ancak Peygamberin öldüğü yaşta öldüğü ifade ediliyor (Kuntay, 2013, 155).	X	Siroz hastalığına yakalanıyor, İstanbul'da tam teşekküllü bir hastaneye yatırılıp bakımı yapılıyor. Son zamanlarda sık sık hastabakıcıyla Alemdağı'ndaki Baltacı Çiftliği'ne gidiyor ancak hastalığına çok da faydası olmuyor. Vadesiyle vefat ediyor (Kuntay, 2013, s. 155).

Tezkirelerde doğumla ilgili bilgilere pek rastlanmasa da ölümle ilgili bilgiler önemli kayıtlardandır. Özellikle de kişinin yaşamı, tezkirenin yazıldığı dönemde kaleme alınmış ise ölüm tarihine, nerede öldüğüne, nereye defnedildiğine ve bu konuda değişik bilgilere rastlamak mümkündür. Bazen ölüm yılı doğrudan verilirken bazen de ölüm tarihine ilişkin bazı kıt'a ve sözlerle tarih düşürülmektedir. Ancak Şemsî örnekleminde ölümle ilgili bilgilere rastlanılmamıştır.

Biyografilerde ölümle ilgili bilgiler önem arz etmektedir. Nerede ve kaç yaşında öldüğü ve ölüm sebebi verilir. Kuntay da eserinde Âkîf'in hangi yaşta öldüğünü ve ölüm nedenini belirtmiştir. Hatta kaldığı hastaneden ve bakımından da anekdotlarla bahsetmiştir.

Tablo 7: Sosyal-kültürel-ekonomik durum ve ilişkiler (öğrenim durumu).

Kişi	Hocaları	Öğrencileri
Necâtî	X	Necâtî'nin mü'lâzımları, güveyisi Abdü'l-Aziz Çelebi ve Sehi Bey'dir. Ayrıca Nakkaş Bayram da mü'lâzımlarındandır ve İstanbul'da Vefâ Mahallesi'nde oturmaktadır. Sun'î Necâtî'ye şâkird olmuştur (Kılıç, 2018, s. 364).
Şemsî	X	X
M. Âkîf Ersoy	Rıfat Hüsameddin/ Baytar Mektebinde en çok sevdiği hocası (Kuntay, 2013).	Râtıp Paşa'nın oğlu Mehmet Ali Bey, Müşir'in oğlu (ismi verilmemiş), Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın çocukları, Suadiye'deki Ragıp Paşa'nın çocukları (Kuntay, 2013).

Tezkirelerde eğitim konusuna çok önem verilir; çünkü eğitim bireyde davranış ve statü değişikliğine neden olmaktadır. Kişi eğitimini hangi okullarda yaptı, hangi hocalardan ders aldı, bunlar önemlidir çünkü bu eğitim sonucunda belli bir göreve gelmesi söz konusudur. Şemsî örneğinde bilgiye rastlanmaz. Ancak *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da Necâtî'nin hocalarının ismi geçmese de evlatlık alınan yaşlı bir kadın tarafından eğitim aldırıldığı, dinî ilimleri öğrendiği ve Fatih Sultan Mehmed'in son dönemlerinde yazıya, imlâya, şiir ve nesre heves ettiği açıklanmıştır: “Edirne’den bir karıcıguñ kulu ve ogullığı imiş. Terbiyet idüp tertib üzre tahsîl-i-ma’ârif itdürmişdür... tahsîl-i ulûm-ı âliyyeden fârig olur. Sultan Mehmed devrinün evâhirinde hatt u imlâya ve şi’r ü inşâya heves idüp tarab-engîz nazmlar söyler ve mesel-âmîz gazellerdir” (Kılıç, 2018, s. 363).

Biyografilerde de sosyal yaşam ve eğitimle ilgili bilgiler önemli yer tutar. Âkîf'in hangi okullara gittiği hangi hocalardan ders aldığı, kimlere ders verdiği ve nerelerde görev yaptığı tek tek anekdotlar içerisinde anlatılmıştır.

Tablo 8: Mesleği (yürüttüğü işler/görevleri).

Kişi	İş ve Görevleri
Necâtî	Fatih Sultan Mehmed zamanında divan kâtibi olur. Sultan Bayezid'in oğlu Sultan Abdullah zamanında yine divan kâtipliği yapar. Sultan Bayezid'in oğlu Sultan Mahmud'a Manisa'da nişancı olur. Saltanat eyvanlarının divanında nişancılık yapar ve onların sohbetlerinde bulunur (İsen, 1998; İsen, 1997; Canım, 2018; Kılıç, 2018).
Şemsî	Sutan Mehmed ve Sultan Bayezid'e defterdarlık yapar (İsen, 1999, s. 424).
M. Âkif Ersoy	Ziraat Nezareti'nde memuriyet/baytarlık, Baytar Mektebi'nde ve Halkalı Mektebi'nde hocalık, Darülfünunda Edebiyat hocalığı ve Mebusluk görevlerinde bulunmuştur (Kuntay, 2013).

Tezkirelerde kişinin mesleğiyle ve yaptığı işlerle ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Hangi görevleri üstlendiği hangi mevkilere geldiği açıkça belirtilir. Hatta azilleri, tenzilleri, terfileri ya da sürgünleri tek tek anlatılır. Saray çevresinden bir kimsenin himayesini kazandıysa bu yolla sağladığı yükselişleri dile getirilir. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da Necâtî'nin yaptığı işler detaylı bir şekilde anlatılmıştır. *Heşt-Behişt*'te de nişancı olduğu belirtilir. *Latîfî Tezkiresi*'nde ise, Şemsî'nin defterdarlık yaptığı söylenmiştir.

Âkif'in biyografisinde, onun aldığı görevler anekdotlarla anlatılmıştır. Biyografilerde bu türden bilgilere rastlanması doğaldır. Ancak tezkirelerde doğrudan anlatılırken yeni biyografilerde anekdot olarak verilmektedir.

Tablo 9: İşlerindeki başarısı ve zaafıları.

Kişi	Meslekî Başarısı	Meslekî Eksiklik	Çalışkanlığı ve Meslekî İlerlemesi	Mesleğiyle İlgili Aldığı Ünvanlar	Üstlendiği Kritik Görevler
Necâtî	Fasih, kudretli bir şair. Melikü's-şu'arâ'dır. Şiiri ile Anadolu sınırlarını bülbül bostanına, tûtî şekeristanına döndermiştir. Anadolu şairlerini İranlı şairlerin ayıplama taşından kurtarmıştır (İsen, 1998, s. 145; İsen, 1999, s. 322; Kılıç, 2018, s. 362).	X	X	Molla İdris, onu Osmanlı Ülkesinin Husrev'i olarak anmıştır (İsen, 1998, s. 145).	Fatih Sultan Mehmed zamanında divan kâtibi. Sultan Mahmud Hazretlerinin yanında nişancı. Saltanat eyvanlarının divanında nişancılık hizmetini görmüş, onların sohbetinde bulunmuştur (Kılıç, 2018, s. 363).

Şemsî	Hesap alanında süratli iş gören muhasip, cevahir ilminde kıymetli, cevher gibi az bulunan kimse (İsen, 1998, s. 424).	X	X	Şair, Defterdar (İsen, 1998, s. 424; Canım, 2018, s. 298).	Sultan Mehmet'e musahip ve yakın olduktan sonra izzet ve itibarla defterdar olmuştur (Canım, 2018, s. 299).
M. Âkif Ersoy	İstiklal Marşı'nı yazıyor. Yazılan marşlar içinde onun şiiri birinci oluyor mecliste iki kez okunuyor ve ayakta alkışlanıyor (Kuntay, 2013).	X	Baytar Mektebi'nden birinci çıkmış. Arapçayı ve Fransızçayı çok iyi biliyor. Okulunu bitirdikten hemen sonra Ziraat Nazırı'nda görev alıyor ve Anadolu'nun değişik yerlerinde görev alıyor (Kuntay, 2013).	Baytar, Müderris, Şair, Mebus (Kuntay, 2013).	Milletvekilliği (Kuntay, 2013).

Tezkirelerde meslekî başarılarla, terfi, tenzil ve azillere yer verilmiştir. Eğer kişi mesleğinde başarılı ise ondan övgüyle bahsedilmiştir. Ancak tezkirelerde çok sayıda şaire yer verildiği için bu bilgiler çok da kapsamlı olmayıp sadece söz edilmiştir (Yıldız, 2011, s. 649). Necâtî şairlikteki başarısından dolayı birtakım görevlerde bulunmuştur. Şemsî de Sultan Mehmed'e musahip olduktan sonra defterdar olmuştur.

Biyografilerde ise bu tür bilgiler daha kapsamlı anlatılabilmektedir. Âkif'in Baytar Mektebi'nden birinci olarak mezun olması, hemen Ziraat Nazırlığı'nda görev alması, Anadolu'nun değişik yerlerinde görevlendirilmesi, Arapça, Farsça ve Fransızçayı çok iyi bilmesi, yaptığı hocalıkları, şairlikteki başarısı ve İstiklal Marşı'nı yazması uzun uzun anlatılmıştır.

Tablo 10: Ekonomik durumu/yaşam standartları.

Kişi					
Necâtî	On yedi akçe ulufe ile Sultan Mehmed'e divan kâtibi oluyor (Kılıç, 2018, s. 363).	Sultan Mahmud'a Nişancı olduktan sonra varlığı genişler ve ondan çeşitli caizeler, toprak ve bahşış alır (Kılıç, 2018, s. 363).	Sultan Bayezid'in oğlu Sultan Mahmud öldükten sonra Necâtî bir mersiye yazar ve İstanbul'a gelerek padişaha sunar ve ayda bin akçe tayin edilir (Kılıç, 2018, s. 363).	Vefâ Meydanı'ndaki zaviyenin yanından bir ev alır ve burada geçimini sağlar (Kılıç, 2018, s. 363).	X

Şemsî	Sultan ve beyler gibi sınırsız hazine sahibi (İsen, 1999, s. 424).	Tüccarlar sultanı ve zengin ticaret erbabı arasında güç ve mülkle tanınmış (İsen, 1999, s. 424).	Doğu ülkelerinden altın ve mücevher getirmiştir (İsen, 1999, s. 424).	X	X
M. Âkif Ersoy	Babası ölünce 36 kuruş aylık bağlanıyor. Âkif evine bakmak için didiniyor. Sabah Ziraat Nezareti'ndeki memuriyetine akşam Halkalı Mektebi'ndeki hocalığına yetişmek zorundadır (Kuntay, 2013).	Kirada oturmuyor annesinin evinde oturuyor. Kışları Mısır'da Prens Abbas Halim Paşa'nın konağına misafir oluyor. Alem'da'ğı'nda bir Baltacı Çiftliği'nden bahsedilmiş ancak mülkiyetinin kime ait olduğu konusunda bilgi verilmemiştir (Kuntay, 2013).	Maarif Nazırı Münif Paşa, Âkif mezun olurken: "Efendiler, hükümet kapısına bakmayın ticaret müesseselerine girin." diyor. Ancak Âkif ölünceye kadar maliye bütçesinden para alacaktır (Kuntay, 2013, s. 166).	Paltosuz geziyor, belki de palto alacak parası yok. Bütün varlığını yelek cebinde taşıyor. Ölümünde terekesi muhtasardı: Bir kat esvap, yepyeni bir şapka, bir mavzer tüfeği, bir istiklâl madalyası ve yastığının altında birkaç lira, bir fakton saat (Kuntay, 2013, s. 166).	İstiklâl Marşı için konan para ödülünü kabul etmiyor (Kuntay, 2013).

Tezkirelerde yaşamı ele alınan kişinin mesleği, sosyal durumu ve buna bağlı olarak ekonomik durumu hakkında da bilgi verilmektedir. Meslekle ekonomik durum arasında doğal olarak orantı kurmak mümkündür; çünkü iyi bir mesleğe sahipse ve saray himayesinde ise ekonomik durum da üst düzeyde seyretmektedir. Bazen de ticaretle uğraşan biriye sağladığı gelir ve hazinelerle saraya hediyeler sunarak teveccüh kazanmaktadır. *Latîfî Tezkiresi'*nde Şemsî'nin biyografisinde onun malî gücünün olduğu açıklanmıştır. Âşık Çelebi de Necâtî'yi anlatırken yeri geldikçe kazançları hakkında teferruatlı bilgi vermiştir.

Âkif'in biyografisinde de bu tür bilgilerin kapsamlı olarak ele alınıp anekdotlarla anlatıldığı görülmektedir.

Tablo 11: Beslenme ve diğer alışkanlıkları.

Kişi	Yediği Besinler	Alışkanlıklar
Necâtî	X	X
Şemsî	X	X
M. Âkif Ersoy	Kaynakta beslenme alışkanlığından bahsedilmemiş ancak bir yerde suboreği yediği verilmiş. Yemek için sık sık Kapalıçarşı'nın Nuriösmaniye kapısındaki Kebapçı Kamil'e gidiyorlar (Kuntay, 2013).	Her yere yürüyerek gitmek istiyor. Yürümeyi seviyor (Kuntay, 2013).

Tezkirelerde şairlerin beslenme alışkanlığından ve yaptığı sporlardan bahsedilmez (Yıldız, 2010, s. 650). Bu tür bilgiler daha çok günümüz biyografilerinde bulunur. Âkif'in her yere yürüyerek gitmesi dışında yağlı güreş sporuna çok meraklıdır. Lise yıllarında güreşmiştir. Beslenme alışkanlığından çok fazla bahsedilmemiştir.

Tablo 12: Kişilik yapısı ve özellikleri.

	Necâtî	Şemsî	M. Âkif Ersoy
Zekâ	Zihni kuvvetlidir (İsen, 1998, s. 145).	Zekîdir (Canım, 2018, s. 299).	Çok zeki Kur'an'ı hatmediyor. Her gün bir cüz veriyor. Arapçayı, Farsçayı ve Fransızçayı çok iyi biliyor. Baytar Mektebi'ni birinci olarak bitiriyor (Kuntay, 2013).
Aşk algılayışı	X	X	Dünya zevklerine ilgisi yok. Gençliğinde onu bazı iptilalardan din ve pehlivanlık kurtarmıştır. Tasavvufa da ilgisiz değil (Kuntay, 2013).
Şakacı ve mizahi tabiat	X	X	X
Adalet algılayışı/ Doğruluk	Ahlaklı birisi (İsen, 1998, s. 146).	Feraset sahibidir (Canım, 2018, s. 299).	Dalkavukluğu sevmiyor, şiirini okuyunca takdir edenlere değil eleştirenlere haklı gözle bakıyor. Kimsenin hususiyetini konuşmuyor. yalnız heyet-i ictimaiyeyi çektiyor. Baytar Mektebi'nde birbirlerine söz verdikleri için arkadaşı vefat edince onun çocuklarına bakıyor. Yalan söylemiyor (Kuntay, 2013).
Nezakat	X	Cevher gibi az bulunan bir insandır (Canım, 2018, s. 299).	Çok saygılı, Üstat Ekremi görünce ceketinin önünü ilikliyor. Pervaz ediyor gibi oturan, sayha gibi, isyan gibi yürüyen Âkif, hazin bir hürmet sahibi. Hiçbir menfeatin içine sığmayan Âkif Prens Abbas Halim'e çok hürmet ediyor (Kuntay, 2013, s. 78). İki adamı sevmeydi fazla terbiyeli ve fazla terbiyesiz olanı. Nezaket ona, insanların gizlenmeye muhtaç olan bir taraflarını örten bir şey gibi görünüyordu (Kuntay, 2013, s. 78).
Cömertlik/ Tokgözlülük	Güzel ahlakla ve cömertlikle vasıflandırılmıştır (İsen, 1998, s. 146).	Sultan Mehmed'e çok değerli hediyeler sunmuştur (Canım, 2018, 298).	Çok mütevazı başarılı olduğu halde kendi şiirlerini beğenmiyor, hiçbir zaman kendini ön plana çıkarmıyor. İstiklal Marşı için konulan para ödülünü kabul etmiyor ve benim değil milletin marşı diyerek Safahat'a koymuyor. Âkif'in kendinde ve başkalarında gördüğü özellikler tokgözlülük ve öfkedir (Kuntay, 2013, s. 24).
Somurtkanlık/ katı kurallı olma	X	X	Verilen sözde durulmasını istiyor, diz boyu kar da yağmış olsa söz veriyse arkadaşını görmeye gidiyor onu göremezse istiskal ediyor. Yerine göre somurtkan ve katı kurallı. Prens'in eniştesi Ahmet Celâl'in ifadesine göre Âkif, beşeri zaatlardan kaçır, onun insanlığında sade mermerin güzelliği vardır. Âkif kendine müsavi olmayan dostlarıyla da görüşürken kaskatıdır (Kuntay, 2013, s. 24).

Zaafı	X	X	Bazı arkadaşları onu kabadayı olarak hatırlıyor. Kuntay onun en acı tarafının alınganlığı olduğunu ifade ediyor. Dostlarının da kendi gibi davranmasını bekliyor (Kuntay, 2013, s. 24). Bir gün öğrencisi Mehmet Ali Ratıp, Acıbadem'deki köşkün salonunda çok bekletince Âkif gitmek için merdivenlere yöneliyor (Kuntay, 2013, s. 51). Gönü ile şairdir, duyduğu felakete en az gördüğü felaket kadar müteessir oluyor. Âkif'in bazen insanlar hakkında haksız hükümleri olabiliyor. Kendisi bir adamı sevmiyorsa o adam onu, görmemezlikten geliyor zannediyor. İstirap onun ikinci dini. Tezatları var, hem yeise düşman, hem de bedbin. Meyus olmamayı ona din söyler, fakat hayat onu bedbin eder (Kuntay, 2013, s. 212).
Kıymetbilirlik	X	X	Âkif, Dülger Hasan Baba'dan Prens Abbas Halim'e kadar her sevdiği insanı tek bir sebeple seviyordu. İnsan olduğu için. Hiçbir zaman Mısır'ın konaklarından ve saraylarından hayranlıkla bahsetmemiştir çünkü yurdunun güzelliklerini bilmektedir (Kuntay, 2013).
Cesaret	X	X	Utangaç, Âsım Günleri düzenleniyor kendi eserini okurken bile ezbere bildiği halde kitaptan okuyor (Kuntay, 2013).
Alışkanlıkları/ Hobileri	Padişahın üzensini öpmekle mutlu (İsen, 1998, s. 144).	X	Şiir yazmak, yürümek, taş atmak, adım atlamak, güreşmek, ney üflemek, müzik dinlemek (Kuntay, 2013).
Dikkatleri/ Öğrenme Becerisi	Mârif, mükemmel kimse (İsen, 1998, s. 145).	X	Arapça öğreniyor, Kur'an ezberliyor, ney üflemeyi öğreniyor (Kuntay, 2013).
Halkın kendisine olan teveccühü	Şiirleri dillerde darb-ı meseldir (İsen, 1999, s. 324; Kılıç, 2018, s. 362).	İzzet ve itibar sahibi (Canım, 2018, s. 299).	Menfeatinizi, ailenizi, sırrınızı, mukaddesatınızı ona emanet edebilirsiniz, anlayışına sahip olanların yanında Âkif'i ve sanatını anlamayanlar da var (Kuntay, 2013).

Tezkirelerde şairlerin kişilik özelliklerine rastlamak mümkündür. Zekâsı, cömertliği, nezaketi, aşk anlayışı, cinsel tercihi, zaafı, cesareti tezkirelerde yer alabilmektedir. Necâtî'nin çok zekî ve ahlaklı birisi olduğu Sehî Bey tarafından bildirilmiştir. Şemsî'nin de izzet ve itibar sahibi olduğu belirtilerek dolaylı olarak cömert olduğu vurgulanmıştır. Âşık Çelebi de halkın Necâtî'nin şiirlerine olan rağbetini ifade etmiştir.

Kuntay ise Mehmet Âkif'in kişilik özelliklerine oldukça fazla değinmiş bunu anekdotlarla anlatmıştır. Günümüz biyografilerinin çoğunda bireyin kişilik özelliklerini bulmak mümkündür. Âkif'in dürüst, çalışkan, tevazu sahibi, utangaç vs. özelliklerinden bahsedilmiştir.

Tablo 13: İnanç dünyası (inanç dünyaları, tasavvufi eğilim ve intisaplar).

Kişi	Müslümanlığı	Tasavvuf Eğilimi	Batıl İnançları
Necâtî	X	X	X
Şemsî	X	X	X
M. Âkif Ersoy	Âkif müslümanlığı güzel diye değil doğru diye sever. “Secde”, “Leylâ”, “Gece”, “Hicran” gibi ihtiyarlığında yazdığı şiirlerinde his mistisizmi değil fikir mistisizmi var. Âkif tekke müslümanı değil cami müslümanıdır, onda cezbeden ziyade secde vardır. Âkif’in müslümanlığı Arapça bir müslümanlık; onun Acemce müslümanlıkla ilgisi yoktur. Müslüman olmakla kalmamış Müslüman olmaya muvaffak olmuştur. Dinine kendi mizacını da ilave eder. İstanbul hocaları için Arapça’nın edebiyatından bahsederler, sonra Kunut duasını doğru okuyamazlar diyor (Kuntay, 2013, s. 225).	Kaskatı şeriatçı görünen Âkif’in bir taraftan da kendi tarzında bir tasavvuf zevki vardır (Kuntay, 2013, s. 235).	Bir şeye çok sevinirse ardından üzüleceğini düşünüyor. Cuma gecesi eğlenmişlerdi de cumartesi günü arkadaşlarından biri ölmüştü (Kuntay, 2013, s. 166).

Tezkirelerde şairin hangi dinden olduğu ve hangi tarıkata mensup olduğu genelde verilir ve bu konu tezkire yazarı tarafından önemsenir. Ancak Necâtî’nin ve Şemsî’nin inanç dünyalarından ve tarikatlarının olup olmamasından bahsedilmemiştir.

Âkif’in inanç dünyası ise başlıklar altında ele alınmıştır. Şeriat ve tasavvuf anlayışı tek tek verilmiş ve bu konunun ışığı altında toplumun aksayan yönlerinden de bahsedilmiştir.

Tablo 14: Fiziksel durumu ve görünüm.

Kişi	Ses Güzelliği	Bedensel Özürler ve Fiziksel Özellikler	Hastalıklar
Necâtî	X	X	X
Şemsî	X	X	X
M. Âkif Ersoy	Sesinde Arapça yok, mühteze, asabi, zeki ses. İnsan yüzü kadar manalı bir ses Üç esaslı sesi vardır. Konuşan ses, erkek sesi, müstehzî ses (Kuntay, 2013, s. 15).	Seciye sertliğinin unsurlaşması gibi katı bir alın, sakalında uzunluğu kaybolan yüz. Siyah gözleri yuvarlak tesirini verirken bakışları sivri. Dişleri beyaz, sık ve bir teki bile noksansız. Başının hatırlattığı kadar omuzları enli değil. Göğsü kabarık. Vücudu ete, adale ve kemiğin galebesi, elleri uzunca, parmaklarının üstü kıllı, parmakları az pembe, az kabarık ve uzun şekilli (konuşurken ellerini kullanmaz). Tane taneliğini kaybetmeyerek çabuk bir konuşma tarzı. İhtizazlı, temiz ve çok İstanbullu bir ses (Kuntay, 2013, s. 158).	Sürekli bir hastalığı yok ancak Mısır’dayken Siroz hastalığına yakalanıyor (Kuntay, 2013).

Tezkirelerde fiziksel durum önemsenir. Özellikle de ayıt edici bir durum, bir bedensel özürlü ya da hastalık varsa genellikle tezkire yazarı tarafından dile getirilir. Bununla beraber şairin boy post, güzellik gibi unsurları da ifade edilir. Bu özellikler bazen doğrudan verildiği gibi bazen de dolaylı olarak söz arasında verilebilir (Tolasa, 2002, s. 180). Ancak seçilen örneklerde bu tür özelliklere değinilmemiştir.

Mehmet Âkif’in ise hem iç hem de dış portresi başlık altında verildiği gibi anekdotlar içinde de bu tür özelliklere değinilmiştir. Biyografiler daha kapsamlı olduğu için fiziksel özellikler eser içinde daha geniş yer tutabilir. Âkif’in biyografisinde dış görünüşü,

karakter yapısı hatta ses özellikleri tek tek anlatılmıştır. Zeki bir insan yüzüyle beraber manalı bir sese sahip olduğu ifade edilmiştir.

Tablo 15: Sanatçı kişilikle ilgili bilgi ve değerlendirmeler (sanat gücü ve yeteneği).

Kişi	Yaratılıştan Gelen Yetenekler	Edebî Yetenekler	Edebî Başarı ve Üstünlükler
Necâtî	Tabiatı uyanık, zihni kuvvetli. İşleri tekellefsüz ve tasallafsuzdur, yani doğuştan gelen şiir kabiliyetinden dolayı zorlanmaz. Şairliği Zâtî gibi sonradan çalışarak kazanmamıştır. Tabiatı çalak, edası pakdır (İsen, 1998, s. 145; Kılıç, 2018, s. 362).	Fasih, kudretli şair, sözleri renkli söylemekte usta kimsedir. Şiiri o derece latif ve temiz, sözü o kadar nazif ve yakıcıdır ki şiirinin ve sözünün letafetini son hadde ulaştırmıştır. Şiirleri renkli, nazmı açık bir sihir, gazelleri iyi, atasözü ve deyimleri kullanmada başarılıdır (İsen, 1998, s. 145; Kılıç, 2018, s. 362).	Gazelleri ve Divanı halkın dilinde dolaşıyor (İsen, 1998, s. 145; Kılıç, 2018, s. 362).
Şemsî	Fasih konuşur (İsen, 1999, s. 424; Canım, 2018, s. 299).	Arapça, Farsça ve Türkçe’de ayrı ayrı şiirler söyleyebiliyor (İsen, 1999, s. 424; Canım, 2018, s. 299).	X
M. Âkif Ersoy	Doğuştan öğrenmeye yetenekli. Çalışmayı ve öğrenmeyi seviyor. Ezber yeteneği kuvvetli. Dil öğrenmeye yeteneği var. İyi bir müzik kulağı var. Ney üflemesini öğreniyor. İyi bir gözlemci. Şiirlerindeki başarısı gözlemci yeteneğinden kaynaklanıyor (Kuntay, 2013).	Âkif büyük bir şair. Bunda doğuştan getirdiği yeteneğinin yanında aldığı eğitimin ve yetiştiği dönemin etkisi var. Dili iyi kullanıyor, aruzla nesir yapıyor, kafiyeleri iyi buluyor, önce yaşıyor sonra yazıyor (Kuntay, 2013).	Âkif aruzun Mimar Sinan’ıdır. Birinci Safahat kendi sanatında yola çıkması, beşinciye kadar olan Safahat sanatında yürütmesi, altıncı safahat sanatının dağ başına varmasıdır. İstiklâl Marşı 724 şiir arasından birinci oluyor (Kuntay, 2013, s. 24).

Tezkirelerde şairin kişilikle ilgili özelliklerine ayrı bir önem verilir. Kişinin şairlikle ilgili doğuştan getirdiği yeteneklere değinilir. Şair birtakım usul ve teknikleri bilse de doğuştan gelen bir özellik yoksa öylesine bir şair olduğuna ancak doğuştan gelen özelliklerle tam bir şair olduğuna değinilir. “*Tabiat kuvvetiyle*” güzel şiirler yazıldığı ve şairliğin tereddütsüz kabul edildiği ifade edilir (Tolasa, 2002, s. 192). Seçilen örneklerde sanatçı gücü ve yetenekleriyle alakalı özellikler vurgulanmış ve benzer ifadeler kullanılmıştır. Yıldız (2010, s. 656) tezkirelerde bütün bu özellikler verilirken genelde kalıp ifadeler kullanıldığını, aynı özelliği taşıyan şairlere neredeyse aynı şeylerin söylendiğini belirtmiştir.

Âkif’in şairlikle ilgili özellikleri daha kendine özgüdür. Âkif’in doğuştan öğrenmeye yetenekli, çalışmayı ve öğrenmeyi seven bir şair olduğu ifade edilmiş ayrıca ezber yeteneğinin ve iyi bir müzik kulağının olduğu, ney üflemeyi öğrendiği ve iyi bir gözlemci olduğu belirtilmiştir. Ayrıca şiirlerindeki başarısının bu gözlemci yeteneğinden kaynaklandığı tek tek açıklanmıştır.

Tablo 16: Yabancı dil ve edebiyatlar.

Kişi	Bildiği Yabancı Diller
Necâtî	X
Şemsî	Arapça, Farsça ve Türkçe'yi çok iyi biliyor (İsen, 1999, s. 424; Canım, 2018, s. 299).
M. Âkif Ersoy	Arapça, Farsça, Fransızca (Kuntay, 2013).

Tezkirelerde şairlerin hangi sayıda dil bildiği konusuna yer verilmiştir. “*Elsîne-i mutebere*” yani önde gelen, itibarlı ve geçerli diller, “lisân-ı selâse, elsîne-i selâse” gibi kavramlara rastlamak mümkündür. Bu üç dilden kasıt Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi’dir. Kendi dili haricinde yaşadığı döneme göre farklı bir dil bilmek entellektüelliğin bir özelliğidir. O dönemde şiir bilgisi için Arapça; edebiyat açısından da Farsça önemli dillerdendir (Tolasa, 2002, s. 250). Necâtî’nin bildiği dillerden bahsedilmese de Şemsî’nin üç dili de iyi bildiği ifade edilmiştir. Biyografilerde de şairin kültürüne rastlanmaktadır.

Tablo 17: Üstatlık.

Kişi	Üstatlık
Necâtî	Atasözü kullanma tarzı herkes tarafından beğenilmiş, rağbet görmüştür. Sun’î’de Necâtî’nin öğrencisi olmuştur. Atasözünü şiirde kullanmada üstattır. İnsanlar arasında kullanılan kıssayı, nazmın ipliğine dizip bir yönüyle atasözünü bir beyitte hasbihal edip âlem, her bir atasözünü manzum okur olmuştur ve her ne atasözü söylemek isteseler Necâtî’de vezinli şekilde bulmuşlardır. Kısacası bütün Anadolu şairlerine ilk üstattır ve şiirleri dillerde darb-ı meseldir. O zaman şairleri içinde böyle latif edalı ve renkli bir şairin çıkması nadirdir. Anadolu’da şiire temel atmıştır (İsen, 1999, s. 322; Canım, 2018, s. 502, Kılıç, 2018, s. 361).
Şemsî	Âlimler arasında şöhet sahibidir. Hesap ilminde, hızlı hesap yapmada, kıymetli taşlar ilminde benzeri azdır. Arapça ve Farsça dillerinin her birinde ayrı ayrı şiir söylemede üstattır (İsen, 1999, s. 424).
M. Âkif Ersoy	Aruz vezninin mimarıdır (Kuntay, 2013).

Tezkirelerde şairin üstatlık özelliği varsa belirtilmektedir. Bu durum üstat olan şairin kendinden sonra gelen şairleri etkilemesi bakımından ve yaşadığı dönemde konunun değerlendirilmesi yönünden önemlidir (Tolasa, 2002, s. 256). Necâtî’nin atasözü kullanmadaki üstatlığı Sehî Bey ve Latîfî tarafından açıklanmıştır. Şemsî’nin üstat olduğu konularda her iki tezkirede eşleşen ifadeler kullanılmıştır.

Kuntay’ın eserinde doğrudan üstatlık meselesinde durulmasa da Âkif’in hangi konuda iyi olduğu açıklanmıştır.

Tablo 18: Üslûp.

Kişi	Üslûp
Necâtî	Faah, kudretli şair, sözleri renkli söylemekte usta kimsedir. Şiiri o derece latif ve temiz, sözü o kadar nazif ve yakıcıdır ki şiirinin ve sözünün letafetini son hadde ulaştırmıştır. Şiirleri renkli, üslûbu açık, nazmı bir sihir, gazelleri iyi, atasözü ve deyimleri kullanmada başarılıdır.
Şemsî	Faah bir şairdir ve üç dilde de ayrı ayrı şiir söyleyebilmektedir.
M. Âkif Ersoy	Âkif, “Aruzla resim yapan adam”dır. Eserlerinin şiir tarafını bırak, nazım tarafı bile korkunçtur. Türkçeye birkaç cepheli bir nazım vermiştir. “Konuşturma kudreti!”ne sahiptir. Hiç kimse insanları nesirde bile onun nazmı kadar konuşturamamıştır (Kuntay, 2013).

Tezkirelerde üslûp ile ilgili terim ve kavramlara çok rastlanmaktadır. Fakat bunlar genel ifadeler olup herhangi bir önem ve özellik taşımaz. “Üslûb-ı şiir, üslûb-ı inşâ, tarz-ı şiir, üslûb-ı nazm, tarz-ı gazel, üslûb-ı nazm, tarz-ı gazel, tarz-ı hayâl, tarîk-ı mesnevî, tarîk-ı eş’âr, üslûb-ı makûl, vâdî-i güftâr, vâdî-i sühan vb.” tamlamalar biçiminde görülür (Tolasa, 2002, s. 258). Tezkirelerde üslûp sadece dil için kullanılmaz aynı zamanda konu ve muhteva için de kullanılmaktadır (Kılıç, 1998, s. 308). *Heşt Behişt*’te Necâtî’nin üslûbu hakkında bilgi verilmiştir (İsen, 1998, s. 145). Ancak *Latîfî Tezkiresi*’nde Şemsî için bilgiler kısıtlıdır (Canım, 2000, s. 328). *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*’da Necâtî’nin üslûbu hakkında kapsamlı bir açıklama yapılmıştır:

“El-hak nazm-ı Necâtî Rûm’da fenn-i şî’rûn mâddetü’l-hayatı ve şu’arâ-yı Fûrsûn seng-i ta’nı zahm-ı bî-rahmından şu’arâ-yı Rûmuñ sebeb-i necâtıdır. Necâtî’nün tab’ı çâlâk edâsı pâkdur. Şî’ri yek-dest ü hemvâr ve nazmı selîs ü çâşnidârdur. Her beyti mesel-âmîz ü pür-magz ve ekser-i-i hayâlleri bîkr ü ma’nâları nagzdur... Ol zemân şu’arâsı içinde böyle latîf edâlî rengîn şâ’ir kopmakdır nevâdirdendir” (Kılıç, 2018, s. 362).

Kuntay’ın eserinde “sanatı” başlığı altında Âkif’in üslubundan bahsedilmiş konu anekdotlarla anlatılmıştır (Kuntay, 1939, s. 300).

Tablo 17: Şair ve çevresi (diğer şairlerle kıyaslama, taklit ve takipçileri).

Kişi	Etkilendiği Kişiler	Başarısı ve Kıyaslama	Takipçileri
Necâtî	Egerçi Ahmed Paşa bu fende evhaddür ve makâdir-i şu’arâ tettebbu’ olındugda yine zamîr aña râcî’ olmakda mîsdâk-ı el-avdî Ahmed’dir. Ammâ Necâtî ile farkı mu’cize vü sihr münasebeti ve nûr-ı şems ü pertev-i şem’ mübânenetidir (Kılıç, 2018, s. 362).	Şu’arâ-yı selefün biri dahı Zâtî’dür. Lakin şu’arânuñ hakkında kedd ile kesb ile tahsil olunmuş emr-i ârizî ve Necâtî’de tekellüfsüz ü tasalluhsuz emr-i zâtîdür. Necâtî’nün tab’ı çâlâk edâsı pâkdur. Şî’ri yek-dest ü hemvâr ve nazmı selîs ü çâşnidârdur. Her beyti mesel-âmîz ü pür-magz ve ekser-i hayâlleri bîkr ü ma’nâları nagzdur (Kılıç, 2018, s. 362).	Devrinin şairlerine göre gerçekten mümtaz bir yer işgal eder. Şairlik yönünden çevresinin üstadı, yaşı ve mesleği bakımından da üstün bir durumdadır. Sehî Bey, şiir alanında Necâtî’nin takipçisi olmuştur (İsen, 1998, s. 269).

Şemsi	X	X	X
M. Âkif Ersoy	Âkif, şiire karanlık sokmadı. Nazma getirdiği raşe Safahat'ın tâ birinci kitabındaki bazı manzumeleriyle başlamıştır. Hasta, Küfe, Mahalle Kahvesi gibi. Ezanlar, Tevhid, ve Mezarlık'ta Naci, Ziya Paşa ve Hamid var. Sanata başkalarının tesiri altında başlamak her sanat adamının kaderidir. Sonra kendisi oluyor. Âkif, Sadiyi ve Hayyam'ı beğeniyor (Kuntay, 2013).	Geç meşhur olmuş ortaya çıkmak için beklemeyi bilmıştır. Oğlunun şair olduğunu herkesten sonra duyan Emine Şerife Hanım, bir gün ona sorar...“Kahve” şiirini okur ve tevazu sahibi Âkif laf der, annesi hayır laf değil, incisini ipe, kalınını sapa dizmişsin der...Âkif başarılı bir şair olduğu için Mısır Prensi'nin ve Prensesi'nin teveccühünü kazanmıştır (Kuntay, 2013).	Alanında tek, takipçisi olmamış (Kuntay, 2013).

Tezkiirelerde bir şairin kimi takip ettiği kimlerin takipçisi olduğu belirtilir. Başlangıçta bazı şairlerin model alınması normaldir. Nazire, tahmis gibi türler bu takibin belirtirleridir. Bu nedenle tezkireler hem şair hem de dönemin edebiyatı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Şemsi'nin takipçilerinden ve onların kimleri model aldığından net bir şekilde bahsedilmemiştir. *Meşâ'irü's-Su'arâ*'da Necâtî selefleriyle karşılaştırılmıştır. Ahmed Paşa bu fende tektir ve şairlerin kudretlisidir, tetkik edildiğinde yine onun lehine döner ancak Necâtî ile farkı mucize ve sihir münasebeti ve güneşin ışığı ile mumun ışığı arasındaki başkalıktır. Necâtî'den önceki şairlerden biri de Zâtî'dir. Ancak Zâtî şairler arasında çalışmayla çabalamayla şairliği kazanmıştır. Necâtî'de şairlik zahmetsiz bir şekilde kendiliğinden oluşmaktadır (Kılıç, 2018, s. 362).

Kuntay'ın eserinde ise Âkif'in Nâcî, Ziyâ Paşa ve Hamid'den etkilendiği Sâdî ve Hayyam'ı beğendiği net bir şekilde belirtilmiştir. Âkif'in takipçilerinden söz edilmemiştir.

Tablo 18: Diğer şairlerle ilişkileri (arkadaşları).

Kişi	Arkadaşları
Necâtî	Sehî, öğrencisi aynı zamanda sohbet arkadaşıdır. Ahmed Paşa ve Zâtî ile hemen hemen aynı dönemlerde yaşamıştır (İsen, 1999, s. 326; Canım, 2018, s. 507; Kılıç, 2018, s. 364).
Şemsi	X
M. Âkif Ersoy	Mithat Cemal Kuntay, Süleyman Nazif, İbnülemin Mahmut Kemal, Ali Emiri Efendi, Adanalı Hayret Hoca, Adanalı Hakkı Bey, Tahsin Hoca, Ispartalı Hakkı Efendi, Faik Reşat, Şair Halil Edip Bey, Mehmet Emin Paşa, İbnülemin Tefik Bey, İbnülemin Selim Bey, Recaizâde Mahmut Ekrem, Ali Şevki Hoca, Hamid, Naim, Fazlı, Ali Rıza, Hasan, Bursalı Hafız Emin, Prens Abbas Halim, Tefik Fikret (Kuntay, 2013).

Tezkiirelerde şairin diğer şairlerle olan ilişkilerine önem verilir. Bu dönemin ve sanatının anlaşılması açısından kolaylık sağlar. Bu yakınlıklar akraba kökenli olabileceği gibi arkadaş çevresinden de kaynaklanmaktadır. Aynı devirde ve muhitte yaşama şairleri bir araya getirmektedir (Tolasa, 2002, s. 286). *Heşt Behişt*'te Sehî Bey'in Necâtî'nin

mezarını yaptırdığı ve ölümüne tarih düşürdüğü ifade edilmiştir. Bu durumda Necâtî ile Sehî Bey'in arkadaş olduğu söylenebilir. *Latîfî Tezkiresi*'nde Şemsî'nin çevresinden bahsedilmemiştir. Âşık Çelebi, Necâtî'nin sanatını Ahmed Paşa ve Zâtî ile kıyaslamıştır.

Biyografilerde de edebî muhit önemli yer tutar. Kuntay, Âkif'in biyografisinde onun kimlerle arkadaş olduğundan, şiirini dinletmek için hangi şairlerin evine gittiğinden, şair arkadaşlarıyla nerelerde toplandığından, “Âsım Günü” yaptığından bahsetmiş onun şairlik muhitini anekdotlarla tek tek anlatmıştır.

Tablo 19: Eseri değerlendiren ifadeler.

Kişi	Eser
Necâtî	Âşıkâne gazelleri çok beğenilmiş, matla'larına son yok, kasideleri muhayyel, kıt'aları inci saçan, Divânı halkın dilinde dolmaktadır. Kazasker Müeyyid-zâde ünvanıyla divânını tertip eder. Sultan Mahmûd emriyle Kimyâ-yı Sa'âdet'i, İmâm Gazâlî'yi ve Câmî 'ül-Hikâyât'ı tercüme eder. Daha sonra mesnevide şairlik yaratılışını Leylâ vü Mecnûn ile imtihan eder. <i>Câmî'ül-Hikâyât</i> 'sı eksiktir. <i>Kimyâ-yı Sa'âdet</i> tercümesi kendi yazısıyla olup Sultan Mahmûd kızlarında bulunmaktadır, diye duyulmuştur. Leylâ ile Mecnûn'dan eser yoktur, ancak <i>Divân</i> 'ında birkaç beyit bulunmaktadır (İsen, 1998, s. 145; Kılıç, 2018, s. 363).
Şemsî	X
M. Âkif Ersoy	Şiirlerini önce Ispartalı Hakkı'ya okuyor, Ispartalı Hakkı onu uyarıyor, Muallim Naci olacağını daha ileriye gidemeyeceğini söylüyor. Ali Şevki Hoca, Âkif'in şiirlerini acımasızca eleştirebiliyor. Hamid'in evine gidip şiir dinletiyorlar, Hamid Âkif'in şiirlerini beğeniyor. Safahat'a ilk eleştiri Celâl Sahir'den, pis kelimelerin olduğunu ve kafiyelerin iyi olmadığını ifade ediyor. Âsım Günleri yapıyor, Âkif, Âsım'dan şiirler okuyor ve bu şiirler çok beğeniliyor. Şiirleri sessiz okunamaz (İstiklal Marşı, Çanakkale). Nazmında vezir ve kafiye'nin rolü büyüktür. Eserlerinde yerlilik var. Nazmındaki natıka, beşer kudretinin üstüne çıkar ve talihe benzer. Kıymetleri ve kusurlarıyla beraber şahsî bir aruzu vardır. Âkif'in şiirlerine en güzel takrizi annesi söylemiştir. Oğlunun şair olduğunu herkesten sonra duyan Emine Şerife Hanım, bir gün ona sorar... “Kahve” şiirini okur ve tevazu sahibi Âkif, laf der, annesi hayır laf değil, incisini ipe, kalınını sapa dizmişsin, der... En kuvvetli olduğu yer dini şiirlerdir (Kuntay, 2013).

Tezkirelerde şairin eseriyle ilgili değerlendirmelere rastlanmaktadır. Genel görünüm, eserin adı, kime ait olduğu, telif veya tercüme oluşu üzerine yapılan tanıtımlar, eserin yazılışı ve bulunabilirliği üzerine bilgi, metnin sıhhati ve şairin başarı düzeyi konusunda bilgiler yer almaktadır (Tolasa, 2002, s. 308-310). Şemsî'nin eserleri hakkında herhangi bir değerlendirmeye rastlanılmasa da Necâtî'nin eserleri hakkında değerlendirmeler mevcuttur.

Biyografilerde de tanıtılan kişi yazar veya şairse eserleriyle ilgili değerlendirmeler bulunabilir. Âkif'in eserleri anekdotlar içinde tanıtılmıştır. “*Kahve*” isimli şiiri annesi tarafından değerlendirilmiş ve oldukça güzel bulunmuştur. “*Safahat*” ilk defa Celal Sahir tarafından eleştirilmiş ve bazı kelimeler beğenilmeyince Âkif tarafından o kelimeler

değiştirilmiştir. Âsım Günleri düzenlenmiş ve bu toplantılarda Âkif'in "Âsım" adlı eseri beğeni toplamıştır.

Tablo 20: Tümü biyografisi anlatılan kişiye ait olmamakla birlikte dönemin sosyal hayatına ışık tutabilecek kesitler.

	Necâtî	Şemsî	M. Âkif Ersoy
İhanet	X	X	X
Rüşvet	X	X	X
Sadakat	Necâtî'nin mezarı Sehî tarafından yaptırılıyor (İsen, 1998, s. 145; Kılıç, 2018, s. 364). Şehzâde Mahmûd öldükten sonra dahi Necâtî Sultan Bayezid'e sadık kalıyor (Kılıç, 2018, s. 363).	X	Arkadaşı vefat edince onun çocuklarına bakıyor. Âkif'in babası vefat edince Tahir Efendi'nin öğrencisi Prizrenli Hoca Mustafa Efendi, Âkif'in okul formasını almak istiyor, Emine Şerife Hanım'a sitem ediyor, onlara sahip çıkıyor (Kuntay, 2013).
Tabir/Vecizeler	X	X	Sevdiği bir Alman darbimeseli "Paylaşmakla sevinç artar, keder azalır." (Kuntay, 2013).
Zevk ve Eğlence Anlayışı	Meclis sohbetleri var. Sultan Mahmûd öldükten sonra vaktini Müeyyid-zâde'ye ayırıp ömrünün geri kalanını dostlarla safa ve sohbe ayırmıştır (Kılıç, 2018, s. 364).	X	Yağlı Güreş o dönemde önemli bir spor aynı zamanda zevk ve eğlence unsuru. Kebapçı Kamil'e gidiyorlar yemek yemeye. Âkif oğlu Emin'in sünneti için hokkabaz bulmaya gidiyor (Kuntay, 2013).
Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik Devrin Sosyo- Ekonomik Yapısı	X	Bazı insanlar çok zengin (İsen, 1999, s. 424).	Tekavüd ikramiyesini zamanında alamadığı için daha sonra da alamıyor. Âkif maaşını devletten zamanında alamıyor. Maarif Nazırı Münif Paşa: Efendiler, hükümet kapısına bakmayın ticaret müesseselerine girin, diyor. Âkif, idadiye kaydolurken kayıt parası çıkışmıyor, Tahir Efendi, gümüş saatini çıkartıyor (Kuntay, 2013).
Kılık Değiştirme	X	X	X
Halk Oylaması	X	X	X
Ensest	X	X	X

Vatan Sevgisi	X	Çok kere Hind'e, Hoten'e, Aden'e gitmiş çok sayıda mal ve mücevher Osmanlı ülkesine getirmiştir (İsen, 1999, s. 424).	Mısır'ın yalılarından ve konaklarından övgüyle bahsetmiyor. Vatanının güzelliğinin farkında. Kuntay baklavaya laf ediyor, milli bir tatlı olduğu için Âkif surat asıyor. Tekirdağ kadar memleketin karpuz kabukları da onun gözünde vatandı (Kuntay, 2013).
Kabileler arası rekabet	X	X	X
Kabile isimleri	X	X	X

Tablodan anlaşıldığı üzere hem tezkirelerde hem de biyografilerde anlatılanlar bizzat kişinin kendi yaşamıyla alakalı olmasa dahi sosyal hayattan da kesitler sunabilmektedir.

Sonuç

Tezkirelerden Necâtî'yi “asıl”, Şemsî'yi “kontrol model”, yeni biyografi türlerinden olan izlenimci biyografiden ise Mehmet Âkif'i “asıl model” seçerek örneklemelerin yaşam öykülerini karşılaştırma metoduyla iki benzer türün benzeyen ve ayrılan yönlerini tespit etmeye çalıştık.

İncelenen eserlerde realist bir bakış açısı kullanılmıştır. Sehî Bey, Necâtî'yi anlatırken gözlemci ve hâkim bakış açısı metodlarından faydalanır. Hâkim bakış açısında anlatıcı, anlatılan kişinin geçmişini ve onun kişilik özelliklerini bilir. Necâtî onun duygularını, düşüncelerini hatta ne hissettiklerini bilen biri tarafından, öğrencisi tarafından, anlatılmıştır. Latîfî ise Şemsî'nin anlatımında daha çok gözlemci bakış açısını kullanmıştır. Şairin iç dünyasından ve yaşamının başlangıcından bahsetmeyip sadece gözlemlenebilecek bilgilere yer vermiştir. Âşık Çelebi, Necâtî'nin anlatımında bazı güvenilir kaynaklar yanında duyduklarını da dile getirmiş ve anekdotlara başvurmuştur.

Kuntay da Âkif'in biyografisini yazarken gözlemci ve hakim bakış açısını birlikte kullanmıştır. Necâtî ve Sehî Bey'in birbirini tanımaları gibi Âkif de Kuntay'ın yakın arkadaşıdır, zâten sürekli gözünün önünde olan bir kimsedir. Bu nedenle gözlem tekniği bu esere çok uygundur. Diğer yandan çok yakın arkadaşı olduğu için onun iç dünyasını tahmin edebilmektedir. Özellikle de Âkif'in kişiliğinin anlatıldığı kısımlarda hakim bakış açısı ağır basmaktadır.

Hem tezkirelerde hem de biyografilerde kişinin tanıtımı yapılmaktadır. İsim, mahlas, lakap vb. tanıtlara yer verilir. Tezkirelerde bu bilgiler, belli bir sistematığa göre sıra dahilinde verilirken biyografilerde anekdotlarla ifade edilmiştir. Tezkirelerden ilk defa Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü-Şu'arâ*'sında anekdotlarla anlatım söz konusudur.

Tezkirelerde kişinin doğumuyla ilgili bilgiye pek rastlanmaz. Bunda kişinin sonradan ün kazanmasının rolü de yüksektir. Biyografilerde ise hem doğumu hem de ölümüyle

ilgili bilgiler mevcuttur. Tezkirelerde ve biyografilerde akrabalık ilişkilerine önem verilir. Özellikle de kişi nüfuzlu bir aileden geliyorsa mutlaka belirtilir. Âşık Çelebi'de kısmen değinilse de tezkirelerde anneyle ilgili bilgiler pek bulunmaz; biyografilerde ise anneyle ve kardeşle ilgili bilgilere rastlamak mümkündür.

Tezkirelerde eşle ilgili bilgiye pek rastlanmaz ancak nüfuzlu bir kişiye bahsedilir; biyografilerde ise eşle ilgili bilgiler yer almaktadır.

Tezkirelerde ve biyografilerde mekân isimlerine rastlanır ancak örneklemelerde bu yerlerin betimlemesi yapılmamıştır. Bütün biyografik eserlerde kişiyle ilgili olmasa da dönemin sosyal yaşantısını yansıtan izlere rastlamak mümkündür.

Tezkirelerde ve biyografilerde kişinin sosyo ekonomik durumundan bahsedilir. Kişinin eğitim durumu, gittiği okullar, aldığı dersler ve hocalarından söz edilir. Kişinin mesleği çalıştığı işler terfi etmesi ya da azl edilmesi önemli yer tutar. Meslek hayatındaki başarılarına değinilir. Özellikle tezkirelerde kişi saray çevresine yakınsa buna paralel olarak ekonomik durumu da parlaktır. Biyografilerde de miras durumu varsa kişinin ekonomik düzeyinde iyileşme görülmektedir. Her iki türde de bu konu anekdotlarla anlatılmaktadır.

Tezkirelerde ve biyografilerde fiziksel görünüm önemli yer tutar. Ayrıca her ikisinde de kişilik yapısıyla ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Her iki türde de kişinin inanç dünyasıyla ilgili bilgiler mevcuttur. Hangi tarikata mensup oldukları tezkirelerde önemli yer tutar ancak biyografilerde daha kapsamlı bir şekilde anlatılmaktadır.

Her ikisinde de sanatçı kişilik ve bilinen yabancı dille ilgili bilgiler bulunmaktadır. Şairin çevresine, etkilendiği ve etkilediği kişilere yer verilmiştir. Hem tezkirelerde hem de biyografilerde kişinin eserleriyle ilgili yorumlara rastlanır. Tezkirelerde tanıtılan şairin eserini nasıl yazdığı konusunda bilgi bulunabilir, ancak biyografilerde bu konuda bilgiye rastlamak mümkün değildir. Tezkirelerde şair sanatla ilgili kendisi yorum yapmaz, ancak biyografilerde şair sanatla ilgili yorum yapabilir.

Tezkirelerde şairin beslenme alışkanlıkları, sevdiği fıkra, şarkı, türkü vb. verilmez, ancak biyografilerde bu türden bilgilere rastlanmaktadır.

Bütün bu karşılaştırmalar neticesinde tezkirelerle biyografilerin birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Ancak kaynak gösterme açısından büyük bir fark ortaya çıkmaktadır. Biyografi yazarı daha objektif davranırken tezkire yazarı bilgiyi daha çok kendine aitmiş gibi göstermekle beraber Âşık Çelebi'nin kaynaklara başvurduğu ve anekdotlardan yararlandığı görülmektedir. Ancak biyografide anlatılan şair daha kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Ayrıca tezkirelerde ifadeler kalıplaşmış olup biyografilerde anlatıcıya özeldir.

Kaynakça

- Âşık Çelebi (2010). Meşâ'irü's-Şu'arâ, hzl. F. Kılıç. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Çınarcı, M. (2014). Herat ekolü tezkirelerinden XVI. yüzyıl şu'ara tezkirelerine şairlerle ilgili bilgi edinme kaynakları. *Turkish Studies*, 9(3), 507-540.
- Hamilton, A. R. G. (1991). İslam medeniyeti üzerine araştırmalar. Endülüs Yayınları.
- Horata, O. (2015). Tarihi gelişim-XVIII., XIX. yüzyıl. Eski Türk Edebiyatı El Kitabı,edt. M. İsen, vd. s. 166-210. Grafiker Yayınları.
- İsen M. (1994). Kühnü'l-Ahbar'ın tezkire kısmı. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İsen, M. (1998). Sehî Bey ve tezkiresi Heşt Behişt. Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (1999). Latîfî Tezkiresi. Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (2010). Tezkireden Biyografiye. Kapı Yayınları.
- İsen, M. (2011). Şair Tezkireleri, hzl. F. Kılıç vd., Grafiker Yayınları.
- Kılıç, F. (1998). XVII. yüzyıl tezkirelerinde şair ve eser üzerine değerlendirmeler. Akçağ Yayınları.
- Kılıç, F. (2007). Edebiyatımızın vazgeçilmez kaynakları: şair tezkireleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5 (10), 543-564. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/talid/issue/43490/531193>
- Kılıç, F. (2018). Meşâ'irü's-Şu'arâ, Atatürk Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-210485/asik-celebi-mesairus-suara.html>
- Kuntay, M. C. (2013). Mehmet Âkif , hayatı-seciyesi-sanatı. Oğlak Yayınları.
- Latîfî (2000). Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (inceleme-metin), hzl. R. Canım. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0>
- Levend, A. S. (1988). Türk Edebiyatı Tarihi 1., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Macit, M. (2011). Modern biyografi yazımında tezkireciliğin izleri. F. Kılıç (Ed.), *Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Mustafa İsen Adına Uluslararası Sempozyum Bildirileri içinde* (483-492. ss), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Özcan, A. (2000). İdris-i Bitlisî, *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 21, s. 485-488). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sehî Beg (2017). Heşt Bihişt, hzl. H. İpekten vd. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/>
- Tanpınar, A. H. (1988). 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi. Çağlayan Kitabevi.
- Tolasa, H. (2002). 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi. Akçağ Yayınları.
- Uzun, M. İ. (2012). Tezkire. *İslam Ansiklopedisi* içinde (69-73 ss.), 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yıldız, A. (2011). Paralel yaşamlardan şair tezkirelerine: Doğu ve Batı biyografi yazarının kaleminden insan. F. Kılıç (Ed.), *Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Mustafa İsen Adına Uluslararası Sempozyum Bildirileri içinde* (661-666 ss.), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Yılmaz, F. (2017). Osmanlı Tarihi Sözlüğü. Gökkubbe Yayınları.